
PASIVUM V HOSPODÁŘSKÉ NĚMČINĚ KONTRASTIVNĚ

Věra Höppnerová*

1. Role pasiva v hospodářské němčině

Pasivum patří bezpochyby k charakteristickým jevům německého odborného jazyka. Fluck považuje pasivní vyjadřování za jeho nepostradatelný prostředek, odpovídající funkci odborného jazyka (Fluck, 1997, s. 92). To platí v plné míře i pro jazyk hospodářský. Naše výzkumy výskytu morfologických jevů v obchodní korespondenci jako jednoho z důležitých druhů textů hospodářského jazyka ukázaly, že zde pasivum vykazuje ze všech sledovaných gramatických jevů největší častost. Jeho podíl na jejich celkovém počtu činí 50,7% (Höppnerová, 2013, s. 12).

Podle Engela (2009, s. 239) hraje v aktivních větách hlavní roli jak slovesný děj, tak i zúčastněné veličiny. V pasivních větách se soustřeďuje pozornost na děj, zúčastněné veličiny ustupují do pozadí a nejsou často ani uvedeny.

Podobně charakterizuje funkci pasiva Flämig (1991, s. 419). Pasivum volíme tehdy, má-li být skutečnost jazykově vyjádřena výslovně ve vztahu k činiteli (täterbezogen), nebo na činiteli nezávisle (täterunabhängig). Pasivu se dává přednost tehdy, není-li činitel, původce děje neboli agens ve výpovědi výslovně uveden, nebo je-li zmíněn jen mimochodem.

Důležitost absence činitele (agentu) pro existenci pasiva zdůrazňuje rovněž Eisenberg (1994, s. 147): „Es entspricht offenbar einem kommunikativen Bedarf, eine Konstruktion verfügbar zu haben, in der Agens fehlen kann.“ (Zřejmě odpovídá komunikativní potřebě mít k dispozici konstrukci, ve které může agens chybět.) Odkazuje na statistické výzkumy, z nichž vyplývá, že většina pasivních vět neobsahuje vazbu s von.

Beneš (1970, s. 121–122) uvádí další argumenty, které jsou pro volbu pasiva rozhodující: Pasivum umožňuje těsnější propojení vět, je-li cílová veličina podrobena více procesům:

Das gepresste Papier wird auf Maß geschnitten, sorgfältig von den restlichen Quellmitteln gereinigt, getrocknet und geglättet.

Co má z hlediska perspektivy sdělení největší hodnotu, stává se v pasivní větě podmínkem, a tím i centrem věty. Přitom se často nedbá na to, že by byla příslušná aktivní věta kratší a jednodušší:

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů (vera.hoppnerova@vse.cz).

Die Transportversicherung wird von uns übernommen. (Misto: Wir übernehmen die Transportversicherung.) *Dopravní pojištění kryjeme my.*

Der Rechnungsfehler wurde von uns leider übersehen. (Misto: Wir haben den Rechnungsfehler leider übersehen.) *Chybu v účtu jsme bohužel přehlédli.* /Höppnerová, 2013, s. 125/

Pasivum je vhodné pro věcný, neosobní popis objektivních skutečností, čímž vzniká dojem větší objektivnosti. Z tohoto důvodu je v odborném jazyce preferováno.

2. Cíl výzkumu

Ačkoliv je pasivu ve výzkumech odborného jazyka i v gramatikách věnováno mnoho pozornosti, zůstává zde především z hlediska mezijazykového srovnání mnoho deficitů a otevřených otázek, na které je třeba odpovědět, například:

- Jaká je četnost jednotlivých časů pasiva v hospodářské němčině?
- Jakými jazykovými prostředky se v hospodářské češtině vyjadřuje německé pasivum?
- Jakou četnost mají v hospodářské češtině různé ekvivalenty německého pasiva?
- Čím lze vysvětlit různou frekvenci užívání pasiva v obou jazycích?
- Proč je pro české mluvčí rozlišování mezi průběhovým a stavovým pasivem tak obtížné?

3. Metoda výzkumu

Pro naše komparativní srovnání bylo třeba najít hospodářské texty, které existují v obou jazycích paralelně. Takové texty lze nalézt v hospodářském časopise „Plus“, vydávaném Německo-českou průmyslovou a obchodní komorou. Časopis se zabývá aktuálními hospodářskými problémy a většina jeho textů je uváděna německy a paralelně česky. Protože pochází od odborných překladatelů, je bezvadná jazyková úroveň překladu zaručena. Tím je současně vyloučeno, že by autorka tohoto textu při překladu subjektivně upřednostňovala určité jazykové prostředky. Bylo excerpováno devět čísel tohoto měsíčníku z ročníků 2011–2014. Celkem bylo nashromážděno 335 dokladů, kterým byly přiřazeny ekvivalenty paralelního českého textu.

4. Užití časů

Z pedagogického hlediska je důležité zjištění četnosti výskytu jednotlivých časů: Které časy se užívají často a jsou tedy pro výuku relevantní a které naproti tomu zřídka?

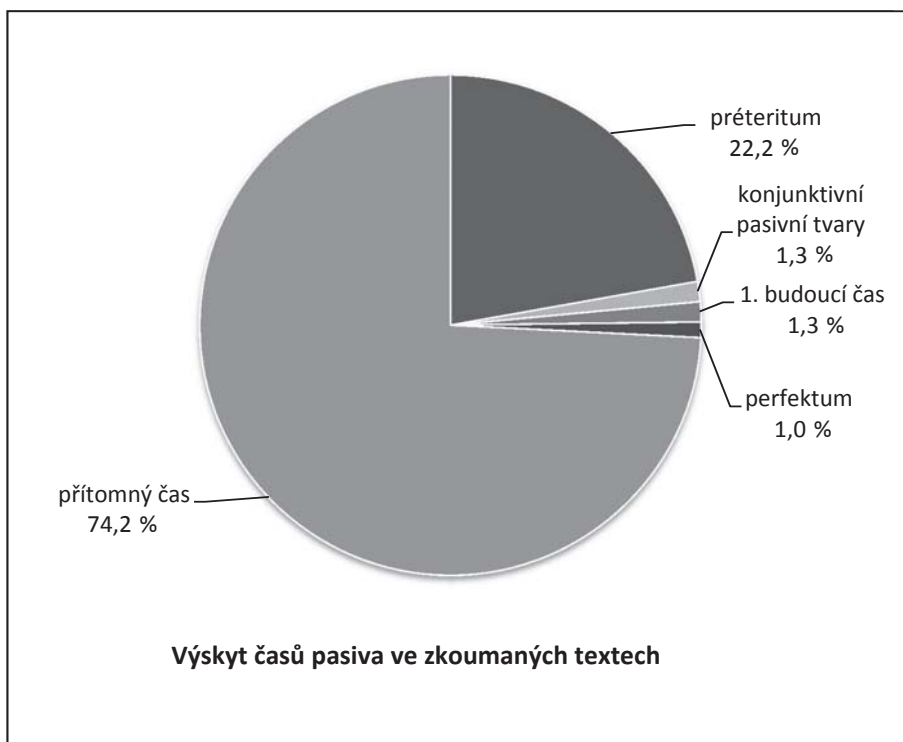
V německých gramatikách se většinou uvádějí tvary pasiva ve všech časech bez udání jejich četnosti (Flämig, 1991, s. 417; Eisenberg, 1994, s. 138; Duden, 1984, s. 117; Engel, 2009, s. 239). Pouze Helbig, Buscha (1991, s. 161) upozorňuje na to, že se tvary 1. budoucího času trpného rodu užívají poměrně vzácně a nahrazují přítomným časem. Perfektum a plusquamperfektum je nahrazováno préteritem.

Malou častost perfekta pasiva potvrzují i naše výzkumy obchodní korespondence, kde činí podíl préterita ve srovnání s perfektem 87,5 % (Höppnerová, 2013, s. 125).

Ve stávajícím korpusu převažuje se 74,2 % přítomný čas pasiva, z toho v 31,1 % pro vyjádření budoucích dějů, které jsou v češtině vyjadřovány budoucím časem. 1. budoucí čas je v německých textech zastoupen pouze 1,3 %.

Pro minulé děje se užívá téměř výlučně préteritum pasiva. Jeho podíl na celkovém počtu všech časů činí 22,2 %. Perfektum pasiva bylo zjištěno jen v 1 % případech.

Plusquamperfektum a 2. budoucí čas se nevyskytují vůbec. Zbytek připadá na konjunktivní pasivní tvary.

5. Průběhové a stavové pasivum

5.1 Průběhové pasivum

V němčině existují dva druhy pasiva – průběhové (werden-Passiv) a stavové (sein-Passiv). O průběhovém pasivu panuje jednota: Označuje děj či proces, který se na rozdíl od aktiva nevztahuje k činiteli. DUDEN (1984, s. 176–188) rozlišuje podle druhů sloves tři typy průběhového pasiva, které můžeme doložit příklady z našeho korpusu:

Typ A přechodná (tranzitivní) slovesa (*Geld wird in den Finanzkreislauf gebracht.*)

Typ B nepřechodná (intransitivní) slovesa s předmětem v genitivu, dativu nebo předložkovém pádě (*An der Agrarpolitik der EU wird Kritik geübt.*)

Typ C nepřechodná slovesa bez předmětu (*Es wird empfohlen, ... Oft wird behauptet, ... So wird verlangt, ...*)

Průběhové pasivum vyjadřuje děj, proces, popř. jeho opakování:

Einzelhändler werden durch Supermärkte verdrängt.

Maloobchodníci jsou vytlačováni supermarkety.

Verkaufsstellen werden um neun Uhr geöffnet.

Prodejny se otvírají v devět hodin.

V určitých kontextech může ale průběhové pasivum vyjadřovat i ukončený děj (Beneš 1970, s. 113). To se pak děje užitím dokonavého slovesa, zatímco němčina užívá pro vyjádření průběhu či ukončení děje často různé lexikálně-gramatické prostředky:

Die Reklamationen wurden langsam erledigt.

Reklamace byly pomalu vyřizovány.

Die Reklamationen wurden prompt erledigt.

Reklamace byly ihned vyřízeny.

To platí pro současné i budoucí děje, přičemž je v němčině průběh nebo ukončení děje patrné až ze souvislosti:

Die Wärmeenergie wird zur Gebäudeheizung benutzt.

Tepelná energie je využívána / bude využita na vytápění budov.

Skutečnosti, že se průběhovým pasivem vyjadřují jak probíhající, tak i skončené děje, se v gramatikách většinou věnuje málo pozornosti. Průběhový trpný rod je vysvětlován vždy jen v opozici k stavovému trpnému rodu:

Das Fenster wurde geöffnet. Das Fenster ist geöffnet. (Jung, 1980, s. 221; Helbig, Buscha, 1993, s. 175; Knaur, 1992, s. 95-96)

5.2 Stavové pasivum

DUDEN (1984, s. 185) rozlišuje dva typy stavového pasiva. První typ se odvozuje od pasiva průběhového (*Die Abteilung ist geschlossen. Die Abteilung ist geschlossen worden.*) U druhého typu není takové odvození možné (*Die Bereiche sind getrennt.*) V takových případech je stav trvalý nebo dočasný (DUDEN, 1984, s. 187). V některých případech je možné obojí (*Der reibungslose Ablauf ist / wird gewährleistet.*)

V hodnocení stavového pasiva se názory liší. Maienborn (2008, s. 83–114) uvádí čtyři pojetí stavového pasiva:

1. Stavové pasivum je elipsou pasiva průběhového, tj. jeho základem je průběhové pasivum bez „worden“. *Der Brief ist geöffnet worden.* → *Der Brief ist geöffnet.*

2. Stavové pasivum je zvláštní slovesný rod vedle aktiva a průběhového pasiva, zvláštní tvar trpného rodu tvořený slovesem sein, zatímco průběhové pasivum tvoří sloveso werden. Příčestí je považováno za slovesný tvar.
3. Stavové pasivum je tzv. resultativum, tj. tvar označující stav, který předpokládá předchozí děj. Pojem resultativum označuje přechodnou kategorii mezi videm a trpným rodem, stejně jako tradiční perfekt se sein: *Der Brief ist geöffnet. / Der Brief ist angekommen.*
4. Stavové pasivum je spojením spony sein s adjektivním příčestím, které nemůže být přiřazeno verbálnímu paradigmatu: *Der Brief ist geöffnet.* (příčestí minulé: adjektivní příčestí + sein /spona/)

V zásadní otázce, zda má příčestí adjektivní či slovesný charakter, zastává Maienborn stanovisko, že jde o adjektivum. To dokládá tím, že stavové pasivum nemůže být ani co do svých formálních vlastností, ani co do interpretace jako elipsa worden odvozeno od průběhového pasiva.

V našem korpusu jsou tvary sein + příčestí minulé méně početné než průběhové pasivum. Jejich podíl na celkovém počtu pasivních tvarů činí 23,9%. Jsou to tvary, které nevznikly redukcí perfekta trpného rodu. Stav zde není výsledkem procesu, ale trvalou, nadčasovou situací (DUDEN, 1981, s. 186). Příčestí minulé má charakter adjektiva – vyjadřuje stav bez vztahu k procesu:

Die tschechische Wirtschaft ist mit der deutschen aufs Engste verbunden.

České hospodářství je s německým úzce spjato.

Auf der Messe waren wir mit sechs Ständen vertreten.

Na veletrhu jsme se prezentovali šesti stánky.

Der Preis ist vertraglich geregelt.

Cena je smluvní.

Das hiesige Potenzial ist noch lange nicht ausgeschöpft.

Zdejší potenciál zdaleka ještě není vyčerpán.

Eine stabile Wirtschaftspolitik ist gefragt.

Je žádoucí stabilní hospodářská politika.

Náš korpus ukazuje jednoznačně na adjektivní povahu příčestí minulé a potvrzuje názor, že stavový trpný rod je sponovou konstrukcí, tj. spojením spony sein + adjektivního příčestí.

Jak tomu v gramatice často bývá, jsou hranice mezi dvěma jevy – v našem případě mezi průběhovým a stavovým pasivem (budeme i nadále používat toto tradiční označení) – někdy plynulé. V některých případech je v daných textech užito tvaru sein, i když by byl možný tvar s werden:

Die Unternehmen sind / werden überall mit Korruption konfrontiert.

Podniky jsou všude konfrontovány s korupcí.

Ein Gutachten war / wurde verlangt und wurde auch erstellt.

Byl požadován posudek, který byl také vyhotoven.

80 Prozent der Unternehmen gaben in der Umfrage an, dass sie zur Entlassung von Mitarbeitern gezwungen waren / wurden.

80 procent podniků uvedlo v průzkumu, že byly nuceny propustit zaměstnance.

Sonstige Kriterien waren / wurden eingehalten.

Další kritéria byla dodržena.

Davon war / wurde besonders der Maschinenbau betroffen.

Nejvíce přitom bylo postiženo strojírenství.

Tyto tvary se vyskytly v 2,7 % příkladů. Souvisejí s úhlem pohledu: děj je chápán buď jako trvalý stav, nebo jako proces. Podle Štíchy (2003, s. 502) lze na takovéto situace nahlížet jako na „statické obrazy“, ale i „dynamické procesy“.

6. Agens

6.1 Uvádění agentu

Protože se v odborné literatuře pasivní věty uvádějí obvykle v protikladu s větami aktivními, je agentu (původci děje) věnována poměrně velká pozornost. V aktivní větě stojí ve středu pozornosti činitel, jednající subjekt, zatímco v pasivní větě je to předmět (událost, proces). Činitel hraje méně důležitou roli, je odsunut do pozadí, nebo dokonce není ani zmiňován. U přechodných sloves se vyskytuje ve 14 %, u nepřechodných ve 3 % (DUDEN, 1984, s. 180).

Podle Helbiga, Buschi (1993, s. 164) se agens uvádí u průběhového pasiva fakultativně a u stavového se často vynechává. U sloves bez agentu chybí zcela.

V našem korpusu se vyskytuje agens u 11,3 % pasivních tvarů, z toho v 94,7 % u průběhového a v 5,3 % u stavového pasiva.

Ačkoliv stojí v popředí německé pasivní věty subjekt (předmět děje), nehraje zde činitel žádnou podřadnou roli, nýbrž může být naopak zdůrazněn svým koncovým postavením ve větě:

Mobiles Internet wird von immer breiteren Bevölkerungsschichten aktiv genutzt.

Stále více lidí využívá aktivně mobilní internet.

Der Mangel wurde vom Käufer selbst verursacht.

Vadu způsobil sám kupující.

Das Projekt wurde durch das Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie gefördert.

Projekt se uskutečnil za podpory Spolkového ministerstva hospodářství a technologie.

Die Kurse werden von renommierten, praxiserfahrenen Professoren durchgeführt.

V kurzech přednášejí renomovaní profesori se znalostmi z praxe.

Činitel děje je nejčastěji připojen předložkou **von** (50 %) a **durch** (31,5 %). Méně často se vyskytují **mit** (7,9 %), **über** (5,3 %) a **um** 5,3 %). **Von** se uvádí téměř výlučně u osob a institucí (úřady, soudy), **durch** u abstrakt, institucí a osob.

Užívání **von** a **durch** se někdy překrývá:

<i>Bestehende Verträge werden durch das neue BGB nicht betroffen.</i>	<i>Stávajících smluv se nový občanský zákoník nedotkne.</i>
<i>Von der Regelung war besonders der Fahrzeugbau betroffen.</i>	<i>Touto úpravou byla postižena nejvíce výroba vozidel.</i>

Původce děje je v hospodářských textech uváděn poměrně zřídka, ale pokud je uveden, je nositelem děje a má vysokou sdělovací hodnotu.

6.2. Vynechávání agentu

U 81,2 % pasivních tvarů však původce děje uveden není. Jeho absence má několik důvodů:

1. Původce děje je natolik známý, samozřejmý nebo zřejmý ze souvislosti, že je jeho uvádění zbytečné:

<i>Beim Bau wurde auf Umweltfreundlichkeit geachtet.</i>	<i>U stavby byl kladen důraz na ekologické aspekty.</i>
<i>Der Strom, den ŠKODA AUTO benötigt, wird zu 80 Prozent in unserem Heizkraftwerk erzeugt.</i>	<i>Elektrinu, kterou ŠKODA AUTO potřebuje, získává z 80 procent z naší tepelné elektrárny.</i>

2. Původce děje se neuvádí, protože je naopak neznámý:

<i>Nachts wurde im Supermarkt eingebrochen.</i>	<i>V noci se někdo vloupal do supermarketu.</i>
<i>Es wurde ein erheblicher Sachschaden angerichtet.</i>	<i>Byla způsobena značná věcná škoda.</i>

Původce děje chybí v našem korpusu nápadně často v ekonomicko-právních textech, které vysvětlují zákon, nařízení či normu. To se děje pomocí sponového slovesa sein + příčestí minulé a jedná se o stav, u něhož činitel obvykle není uveden.

<i>Im Öffentlichen Register ist auch das Pfandrecht registriert.</i>	<i>Ve veřejném rejstříku je zaregistrováno i zástavní právo.</i>
<i>Der Grad der Sorgfalt ist als Sorgfalt eines ordentlichen Kaufmanns definiert.</i>	<i>Standard péče je označen jako péče řádného hospodáře.</i>
<i>Die Haftpflicht ist im tschechischen Recht im Bürgerlichen Gesetzbuch geregelt.</i>	<i>Povinnost ručení je v českém právu upravena v Občanském zákoníku.</i>

7. Pasivum v hospodářské němčině a češtině

V této kapitole se budeme nejprve zabývat otázkou, jaké české ekvivalenty německého pasiva se v českých gramatikách němčiny uvádějí. Dále budou prezentovány jazykové prostředky, zjištěné v dvojazyčných hospodářských textech, a jejich výskyt bude kvantifikován. Závěrem se budeme zabývat problémy, které působí českému mluvčímu rozlišování německého průběhového a stavového pasiva.

7.1 Ekvivalenty německého pasiva v češtině

7.1.1 Dosavadní výzkumy českých ekvivalentů německého pasiva

V Praktické mluvnici němčiny Zapletala, Jungwirta, Kouřimské (1980, s. 162) je z ekvivalentů německého pasiva na prvním místě uváděno opisné pasivum: *Jste očekáván. Sie werden erwartet.*

Na druhém místě se uvádí synonymní reflexivní pasivum: *U nás se hodně staví. Bei uns wird viel gebaut.* Frekvence obou tvarů není blíže komentována.

Povejšil (1994, s. 94) kladě naproti tomu na první místo reflexivní pasivum, které je podle něho v češtině u dějů bez udání činitele preferováno před opisným pasivem.

Podle Trávníčka (1939, s. 13-14) se opisný tvar pasiva v češtině vyvinul později než staré reflexivní pasivum a pronikl ve větší míře jen do spisovného jazyka, ne však do jazyka hovorového. Následkem jazykového konzervatismu se reflexivní tvar užívá na úkor opisného pasiva. České konkurenční tvary s pasivním významem Trávníček nezmiňuje.

Jiné vysvětlení pro oblibu pasivních tvarů uvádí Beneš (1970, s. 110): V češtině je určité sloveso nejen nositelem gramatických kategorií, ale soustřeďuje i bohatý sémantický obsah (*nedočetl /to/ - er hat /es/ nicht bis zu Ende gelesen*). Je pevně spjato s prefixy i s negací. Jednoduchým slovesným tvarům se obecně dává přednost před složenými. Pro němčinu platí opak – složené tvary se vyskytují častěji než v češtině. Současně ale Beneš upozorňuje na oblibu pasiva jak v německém, tak i v českém odborném stylu (Sachstil). Jiné konkurenční tvary pasiva v češtině neuvádí (1970, s. 124).

Podle Štichy (2003, s. 497) je pasivum v němčině mnohem častějším jevem než v češtině. Při překladu německého pasiva do češtiny je nutno mnohdy užít reflexivního pasiva, protože opisné pasivum sice v češtině není gramaticky nesprávné, ale je stylisticky nevhodné. Zní šroubovaně, papírově až komicky, zatímco v němčině jsou podobné věty zcela běžné. Poukazuje na aktivní způsob vyjadřování jako na mnohdy jediný možný způsob vyjádření německého pasiva:

Trotz der allgemeinen Müdigkeit wurde kaum noch geschlafen.

Allgemein wurde bedauert, dass...

Přes všeobecnou únavu nikdo téměř nespál.

Všichni účastníci vyjádřili politování, že...

7.1.2 Ekvivalenty pasiva v hospodářské češtině

1. Nejčastějším ekvivalentem německého pasiva je v našem korpusu rovněž pasivum, přesněji řečeno jeho opisný tvar s **být + přičestí minulé**. Podíl pasiva na celkovém počtu pasivních ekvivalentů v češtině činí 48,4 %, přičemž mu v němčině mnohem častěji odpovídá pasivum průběhové (81,5 %) než stavové (18,5 %). Pomocné sloveso českého opisného pasiva je v češtině vždy stejné, protože je průběh děje vyjádřen jinými prostředky než pomocným slovesem.

Die Unternehmen sind / werden überall mit Korruption konfrontiert.

Podniky jsou konfrontovány s korupcí všude.

80 Prozent der Unternehmen gaben an, dass sie zur Entlassung von Mitarbeitern gezwungen waren / wurden.

80 procent podniků uvedlo, že byly nuceny propustit zaměstnance.

Nápadný je výskyt německého stavového pasiva v přítomném čase. I u několika málo zjištěných tvarů préterita je možná náhrada pomocí werden:

Von dieser Regelung war / wurde besonders der Fahrzeugbau betroffen.

Touto úpravou byla nejvíce postižena výroba vozidel.

Die Veranstaltung war / wurde hauptsächlich an Studenten und Absolventen der technischen Fakultäten gerichtet.

Akce byla určena především studentům a absolventům technických fakult.

Vedle opisného pasiva (sein + přičestí minulé) se v češtině vyskytuje ještě tzv. dlouhý tvar přičestí na -ý, -á, -é, který má charakter adjektiva. V našem korpusu byl zjištěn pouze u 1,8 %:

Der Markt wird jeden Tag von 10 bis 21 Uhr geöffnet sein.

Trh bude přístupný každý den od 10 do 21 hod.

Er wurde als Steuerberater registriert.

Je zaregistrovaným daňovým poradcem.

2. Druhé místo mezi českými ekvivalenty německého trpného rodu nezaujímá reflexivní pasivum, které uvádějí všechny české mluvnické němčiny, ale tvary aktivní (33,3 %).

Jsou kratší, jednodušší, kladou do popředí původce děje a propůjčují výrazu více dynamičnosti. Pasivní formulace znějí v určitých kontextech šroubovaně, těžkopádně a přehnaně spisovně. Snaha zdůraznit původce děje se projevuje zvláště výrazně tam, kde je v německých pasivních větách původcem děje osoba nebo instituce:

Der Vertrag wurde später vom Insolvenzverwalter des Verkäufers als unwirksam angefochten.

Insolvenční správce prodávajícího později napadl smlouvu pro neplatnost.

Der Mangel wurde vom Käufer selbst verursacht.

Vadu způsobil sám kupující.

Dokonce i tehdy, není-li v německé větě původce děje uveden, je v ekvivalentní české větě doplněn:

Der Preis wurde den Parteien mündlich mitgeteilt.

In den Workshops wurden zahlreiche Entwicklungen aufgezeigt.

Derzeit werden mehr als 10 km Fernwärmeleitungen betrieben.

Bewerbungen für dieses Programm können ständig eingereicht werden.

In Deutschland wird zurzeit über die Zukunft der Energiepolitik diskutiert.

***Znalec** cenu sdělil stranám ústně.*

*Ve workshopech prezentovali **odborníci** četné novinky.*

*Ke dnešnímu dni provozuje **společnost** více než 10 km venkovních rozvodů.*

*Na tento program stále **přijímáme** přihlášky.*

*V Německu probíhají **debaty** o budoucnosti energetické politiky.*

Snaha vyvarovat se pasivním konstrukcím vede v češtině i k jejich náhradě jednoduchým pádem nebo předložkovou vazbou:

*Das neue Gesetz wird vorsehen, dass **Geschäftsanteile auf Drittpersonen übertragen werden können.***

*Nun läuft die bedeutende Phase des Projekts an, **in der die ausgewählten Personen für die Zusammenarbeit überprüft werden.***

*Es bezieht sich nur auf Geschäfte, **die innerhalb von zwei Jahren nach der Gründung der Gesellschaft geschlossen wurden.***

*Die Beleuchtung muss alle Erwartungen erfüllen, **ohne dass das Mikroklima betroffen ist.***

*Po přijetí nového zákona **se otevře společnost vstupu nových osob.***

*Nyní se rozjíždí nejvýznamnější část projektu – **ověřování osob vybraných pro spolupráci.***

*Tato úprava se bude vztahovat pouze na obchody **v průběhu dvou let po vzniku společnosti.***

*Osvětlení musí splňovat všechny předpoklady **bez dopadu na mikroklima.***

3. Až na 3. místě je mezi ekvivalenty německého trpného rodu v češtině reflexivní pasivum (9,9 %). Ve většině případů mu odpovídá německé průběhové pasivum (8,4 %):

Gleichzeitig wird die Haftung des Managements erweitert.

Die Befugnisse der Hauptversammlung werden markant geändert.

Der Einstieg in die unternehmerische Tätigkeit wird dadurch erleichtert.

Současně se rozšiřuje odpovědnost managementu.

Výrazně se mění působnost valné hromady.

Vstup do podnikání se tím usnadní.

Reflexivní pasivum se užívá především k vyjádření současných dějů nebo stavů, minulé děje jsou méně časté (12,1 % všech reflexivních pasivních tvarů). Formulace pomocí opisného pasiva je sice gramaticky korektní, ale neobvyklá a budí dojem papírového úředního jazyka.

Der Missbrauch der Personaldaten soll verhindert werden.

*Musí se předcházet zneužití
personálních dat.
(→ Musí být předcházeno...)*

4. Pasivu ve spojení s modálním slovesem mohou v češtině dále odpovídat i výrazy „je možno / je možné, je třeba / potřeba, lze, je vhodné, je nutno / nutné“ + infinitiv významového slovesa. Vyjadřují, že děj je / není možný, nutný nebo žádoucí. Vyskytují se u 8,4 % pasivních ekvivalentů a v odborné literatuře se mezi ekvivalenty pasiva nikde neuvádějí:

Gegen diese Entscheidung kann Berufung eingelegt werden.

*Proti tomuto rozhodnutí **je možno** podat odvolání.*

Die nicht benötigten Angaben müssen gelöscht werden.

*Nepotřebné údaje **je třeba** odstranit.*

Alle solche Fälle sollten neu geregelt werden.

*Všechny takovéto případy **je vhodné** revidovat.*

Es wird verlangt, die Struktur der Beziehungen darzustellen.

***Bude nutné** uvést strukturu vztahů.*

Tyto modální výrazy nejsou jedinou, zato však nejčastější možností, jak vyjádřit v češtině německé pasivum ve spojení s modálním slovesem (40,6 %). Pasivní konstrukce se v češtině vyskytuje u 26,1 %:

Die Vorschläge müssen bald umgesetzt werden.

Návrhy musí být brzy uvedeny do praxe.

Die persönlichen Daten müssen in entsprechender Weise gesichert sein.

Osobní údaje musí být odpovídajícím způsobem zabezpečeny.

Zbytek (33,3 %) připadá na aktivní formulace různého druhu:

Ein Arbeitsverhältnis kann nur durch Kündigung oder durch Vereinbarung beendet werden.

Ke zrušení pracovního poměru může dojít pouze výpovědí nebo dohodou.

Das Unternehmen kann für bestimmte Straftaten seiner Mitarbeiter verantwortlich gemacht werden.

Podnik může zodpovídat za určité trestné činy svých zaměstnanců.

Při vyjadřování německého pasiva ve spojení s modálním slovesem je v češtině snaha vyvarovat se těžkopádných analytických tvarů ještě výraznější než u pasivních tvarů bez modálního slovesa. Závěrem lze konstatovat, že průběhové pasivní vyjadřování hraje v hospodářské němčině větší roli než v hospodářské češtině. Pasivum je složený slovesný tvar, který se podílí na vytváření pro němčinu charakteristické rámcové vazby, což jeho oblibu ještě podtrhuje.

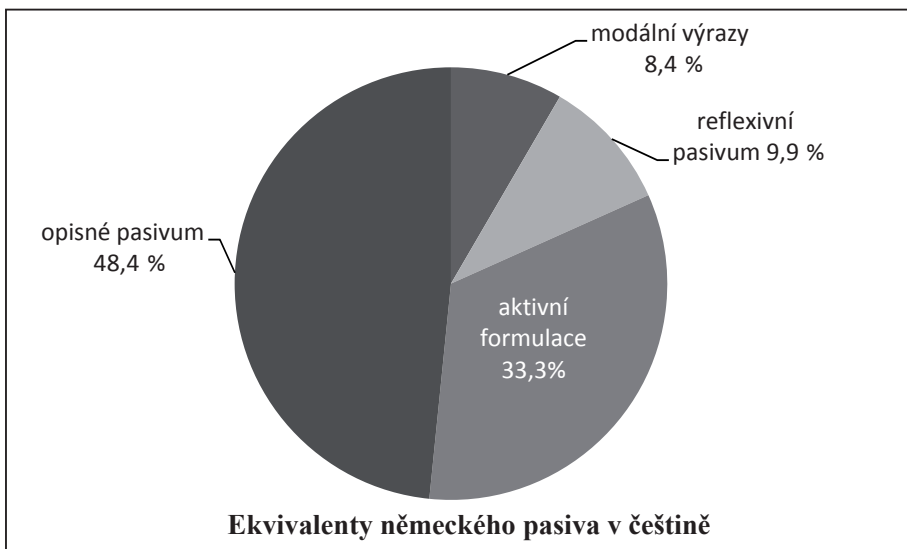
České sloveso nezaujímá ve větě pevné místo. Jednoduchým slovesným tvarům se dává zpravidla přednost před složenými, které zní často šroubovaně. Přesto odpovídá v několika málo případech (3,3 %) německým aktivním větám pasivní formulace v češtině. Je to zvláště tehdy, je-li tato formulace kratší a pregnantnější:

Diese Regionen liegen außerhalb des Einflussbereiches der Regierung.

Auch wird es in Zukunft zulässig sein, dass ein Gesellschafter mehrere AnteilsGattungen hält.

Tyto oblasti nejsou kontrolovány vládou.

Bude umožněn vznik více druhů podílu ve vlastnictví jednoho vlastníka.

7.1.3 Průběhové a stavové pasivum a jeho české ekvivalenty

Průběhové a stavové pasivum se v němčině liší pomocným slovesem:

*Die Ware **wird** verkauft.*

*Die Ware **ist** verkauft.*

*Die Laden **wird** geöffnet.*

*Der Laden **ist** geöffnet.*

České protějšky mají stejné pomocné sloveso, významový rozdíl je vyjádřen slovesným videm, tj. nedokonavým nebo dokonavým slovesem. V přítomném čase je to zvlášť zřetelné:

*Zboží **je** prodáváno / se prodává.*

—

*Zboží **je** prodáno / prodané.*

nedokonavé sloveso

dokonavé sloveso

*Obchod **je** otvírán / se otvírá.*

—

*Obchod **je** otevřen / otevřený.*

nedokonavé sloveso

dokonavé sloveso

Někdy však vyjadřuje německé průběhové pasivum také ukončený proces, především v budoucnosti:

Der Schaden wird innerhalb des Konzerns ausgeglichen.

Škoda bude vyrovnána v rámci koncernu.

Schulen und Firmen werden bald durch beauftragte Interviewer angesprochen.

Školy a firmy budou brzy osloveny pověřenými tazateli.

U minulých časů však není rozdíl mezi průběhovým a stavovým pasivem a jejich ekvivalenty v češtině tak výrazný jako v přítomném čase, protože průběhové pasivum vyjadřuje většinou ukončené děje:

Diese Faktoren wurden als wichtig bewertet.

Tyto faktory byly označeny za důležité.

Er wurde zum Direktor ernannt.

Byl jmenován ředitelem.

Die Anwendbarkeit der Regeln ist bestätigt worden.

Použitelnost pravidel byla potvrzena.

Entsprechende Maßnahmen wurden bereits getroffen.

Príslušná patření již byla učiněna.

Jak vyplývá z uvedených příkladů, je při používání průběhového a stavového pasiva rozhodující, zda se jedná o proces, děj v jeho průběhu (který může být v češtině vyjádřen dokonavými slovesy), nebo o stav, trvalou, nadčasovou situaci, popř. výsledek procesu. Tvzení, že je rozdíl mezi průběhovým a stavovým pasivem v češtině často vyjádřen videm (např. Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 165) je zavádějící a nesprávné:

*In diesem Unternehmen **wurden** früher Waffen hergestellt.*

*V tomto podniku se dříve vyráběly (**byly vyráběny**) zbraně. (nedokonavé sloveso)*

Wo wurden die ersten Computer hergestellt?

*Kde **byly vyrobeny** první počítače? (dokonavé sloveso)*

*Die Gäste **wurden** langsam **bedient**.*

*Hosté **byli** pomalu **obsluhováni**. (nedokonavé sloveso)*

*Wir **wurden** im Geschäft sofort **bedient**.*

*V obchodě jsme **byli** ihned **obslouženi**. (dokonavé sloveso)*

Kontrast průběhové pasivum ✕ stavové pasivum neodpovídá kontrastu
nedokonavá ✕ dokonavá slovesa, tj. různým vidům slovesa.

Průběhovému pasivu odpovídají slovesa dokonavá i nedokonavá, stavovému pasivu dokonavá.

Rozlišování mezi průběhovým a stavovým pasivem komplikuje skutečnost, že se pomocí **werden** někdy vyjadřuje i stav, tedy statická situace:

Dieses Instrument wird detaillierter auch im tschechischen Recht ausgestaltet.

Tento nástroj je podrobně upraven i v českém právu.

a pomocí **sein** proces:

Diese Produkte waren noch nie so gefragt wie heute.

Tyto výrobky nebyly nikdy tak poptávány jako dnes.

V některých případech je možná jak interpretace „statická situace“, tak i „dynamický proces“:

Davon waren / wurden vor allem die Produzenten betroffen.

Tím byli postiženi především výrobci.

Die Unternehmen waren / wurden zu Entlassungen gezwungen.

Podniky byly nuceny propouštět.

Das Gutachten war / wurde verlangt.

Byl požadován posudek.

Die Firmen waren / wurden mit Korruption konfrontiert.

Firmy byly konfrontovány s korupcí.

Není proto divu, že průběhové a stavové pasivum patří k jevům, které jsou nejvíce ohrožené interlingvální interferencí. Dvě pravidla mohou ulehčit jeho osvojení:

1. Přítomnost původce děje, byť i jen potenciální, signalizuje děj (u stavového pasiva vesměs nebývá původce děje uveden):

*Tyto možnosti dosud nebyly **soudy** akceptovány.*

=>

*Diese Möglichkeiten **wurden** von den Gerichten bisher nicht akzeptiert.*

2. Možná náhrada adjektivem ukazuje na stavové pasivum:

*Tato ujednání nejsou uvedena / **uvedená** na veřejném rejstříku.*

=>

*Diese Bestimmungen **sind** im Öffentlichen Register nicht angeführt.*

7.1.4 Připojování agentu v němčině a v češtině

Z kapitoly o různých ekvivalentech pasiva v češtině vyplynulo, že agens (původce děje) stojí v češtině mnohem častěji v centru komunikativní pozornosti než v němčině – pasivním větám odpovídají ve 33,4% aktivní věty. Původce děje se v němčině generálně uvádí zřídka (jen v 11,3% všech pasivních tvarů). V 66,4% těchto případů se objevuje agens, připojený předložkami **von**, **durch** nebo **mit** v příslušných českých větách jako podmět:

*Immobilien eines Steuerpflichtigen im jeweiligen Bezirk werden **von dem dortigen Bezirksfinanzamt** verwaltet.*

*Nemovitosti poplatníka v daném kraji spravuje **tamější finanční úřad**.*

Von den tschechischen Behörden wird argumentiert, dass es sich nicht um einen Ausnahmefall handelt.

České úřady argumentují tím, že se nejedná o výjimečný případ.

Ve zbývajících případech (13,2%) je agens v 7. pádě

Schulen und Firmen werden durch beauftragte Interviewer angesprochen.

Školy a firmy budou osloveny pověřenými tazateli.

Diese Möglichkeiten wurden von den Gerichten bisher nicht akzeptiert.

Tyto možnosti dosud nebyly soudy akceptovány.

Nebo je připojen předložkovou vazbou (18,4 %):

*Das Projekt wurde **durch das Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie** gefördert.*

*Projekt se uskutečnil **za podpory Spolkového ministerstva hospodářství a technologie.***

*Der Wert eines Vermögenstandes musste **durch einen gerichtlich bestellten Gutachter** überprüft werden.*

*Hodnota majetku musela být stanovena **na základě posudku znalce.***

Závěrem je třeba zmínit několik málo případů průběhového pasiva bez původce děje (Helbig, Buscha, 1993, s. 168–169). V našem korpusu se vyskytují spíše vzácně (2,1 % všech pasivních tvarů):

Über die direkte Pflicht zur Zusammenarbeit wird derzeit nur diskutiert.

O přímé povinnosti spolupracovat se nyní jen vede debata.

Es wird zwischen Sachschaden und Personenschaden unterschieden.

Škodu rozlišujeme na škodu na věci a škodu na zdraví.

Veškeré české ekvivalentní věty obsahují podmět nebo jim odpovídá zvrtný tvar pasiva. (*Es wird gestreikt / behauptet / empfohlen ... stávkuje se / tvrdí se / doporučuje se...*)

8. Shrnutí

Náš výzkum ukázal různý výskyt časů v trpném rodě: V němčině převažuje přítomný čas (74,2 %) a préteritum (22,2 %), ostatní časy hrají ve zkoumaných textech bezvýznamnou roli.

Zatímco může průběhové pasivum vyjadřovat děj v jeho průběhu nebo opakování, popř. i jeho ukončení, označuje stavové pasivum statickou situaci bez vztahu k předchozímu procesu. Proto ho je třeba kvalifikovat jako sponové sloveso sein + adjektivní přičestí. Hranice mezi oběma druhy pasiva jsou však plynulé.

Agens se v hospodářské němčině uvádí vzácně, protože buď vyplývá ze souvislosti, je všeobecně známý, nebo naopak neznámý. Často chybí v textech, pojednávajících o zákonech, ustanoveních či normách.

Vedle známých ekvivalentů německého pasiva v češtině (opisného pasiva a reflexivního pasiva) je poukázáno na zvláště časté aktivní formulace a modální výrazy „lze / je možno / je třeba / potřeba / je nutno / nutné“, které reflektují německé pasivum ve spojení s modálním slovesem. Nejčastěji odpovídá německému pasivu opisné pasivum v češtině (48,4 %), následují aktivní formulace různého druhu (33,3 %), reflexivní pasivum (9,9 %) a konečně modální výrazy (8,4 %).

Užívání pasiva je v němčině podporováno snahou umístit v centru věty sdělení s největší vypovídací hodnotou, tj. předmět či děj. To umožňuje současně použít i oblíbenou rámcovou vazbu.

V češtině je pasivum v hospodářském jazyce rovněž silně zastoupené, ale v určitých kontextech (zejména je-li agens osoba nebo instituce) se projevuje snaha ho vyjádřit různými aktivními formulacemi, které jsou kratší a živější. Pasivní formulace znějí mnohdy šroubovaně a přehnaně spisovně.

Kontrast mezi průběhovým a stavovým pasivem se neshoduje s českými vidy, především u minulých časů a futura, kde průběhové pasivum často vyjadřuje ukončené děje. Rozhodující pro volbu správné kategorie pasiva je rozdíl mezi průběhem děje a statickou situací, přičemž jsou hranice mezi oběma kategoriemi plynulé. Pokud je agens připojen předložkami **von**, **durch** nebo **mit**, objevuje se v ekvivalentních českých větách často jako subjekt, méně často v 7. pádě nebo předložkové vazbě.

Literatura

- BENEŠ, E. *Das deutsche Passiv im Vergleich mit dem Tschechischen. Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache und Literatur. Band VIII. Probleme der kontrastiven Grammatik* 1969. Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann, 1970, s. 107–125.
- DUDEN. *Grammatik der deutschen Sprache*. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1984.
- EISENBERG, P. *Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart; Weimar : J. B. Metzler, 1994.
- ENGEL, U. *Deutsche Grammatik*. München : IUDICIUM, 2009.
- FLÄMIG, W. *Grammatik des Deutschen. Einführung in Struktur und Wirkungszusammenhänge*. Berlin : Akademie Verlag, 1991.
- FLUCK, H.-R. *Fachdeutsch in Naturwissenschaft und Technik. Einführung in die Fachsprache und die Didaktik / Methodik des fachorientierten Fremdsprachenunterrichts*. Heidelberg : Julius Groos, 1997.
- GÖTZE, L.; HESS-LÜTTICH, E. W. B. *Knaurs Grammatik der deutschen Sprache. System und Sprachgebrauch*. München : Lexikographisches Institut, 1992.
- HELBIG, G.; BUSCHA, J. *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig : Enzyklopädie, 1993.
- HÖPPNEROVÁ, V. Zur morphologisch-syntaktischen Charakteristik der Handelskorrespondenz. *Fachsprache*. 2013, vol. XXXV 3–4, s. 118–139.
- JUNG, W. *Grammatik der deutschen Sprache*. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1980.
- MAIENBORN, C. Das Zustandspassiv: Grammatische Einordnung – Bildungseinschränkungen – Interpretationsspielraum. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik*. 2008, vol. 35, Issue 1–2, s. 83–114.
- Plus Magazin der Deutsch-Tschechischen Industrie- und Handelskammer*. April 2011, Oktober 2011, Dezember 2011, Dezember 2012, April 2013, August 2013, Oktober 2013, Dezember 2013, Februar 2014.
- POVEJŠIL, J. *Mluvnice současné němčiny*. Praha : Academia, 1994.
- ŠTÍCHA, F. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha : Argo, 2003.

TRÁVNÍČEK, F. Pasivum ve spisovné češtině. *Slovo a slovesnost*. 1939, roč. 5, s. 13–14.

ZAPLETAL, Š.; JUNGWIRTH, K.; KOUŘIMSKÁ, M. *Praktická mluvnice němčiny*. Praha : SPN, 1980.

THE USE OF THE PASSIVE VOICE CONSTRUCTIONS IN BUSINESS GERMAN IN CONTRAST TO BUSINESS CZECH

Abstract: Passive constructions are a typical morphological feature of business German. At the same time, this phenomenon is significantly affected by interlingual interference. Its occurrence is frequent even in the Czech language of economics but in fact also other, corresponding means of expression may be used in Czech: active constructions, reflexive passive voice, or modal expressions. This paper looks into the occurrence of different tenses in the passive voice; examines using agents in both the languages; shows the reasons for preferring passive constructions in German and for using various equivalents of these in Czech. Finally, attention is paid to continuous and state passive verb forms in German and to difficulties in choosing correct Czech equivalents.

Keywords: passive constructions; business German; Czech equivalents; interlingual interference

JEL Classification: Z 19